

ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՎՈՂ ՈՒՍՈՒՑՉԻ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հետազոտության թեման՝ Սովորողների մեջ արժեքային համակարգի ձևավորումը
առարկայի դասավանդման ընթացքում

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Լիանա Փարվանյան
անուն, ազգանուն

Արմավիր քազաքի թիվ 5 հիմնական դպրոց
դպրոց

Մենթոր ուսուցիչ՝ _____ Մարգուշա Գևորգյան
անուն, ազգանուն

ԱՐՄԱՎԻՐ- 2022

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ներածություն	3
2. Գրական ակնարկ	5
3. Սովորողների արժեքային համակարգի զարգացումը դասավանդման ընթացքում	8
4. Արժեհամակարգի ուսուցման մեթոդներ	12
5. Եզրակացություն	19
6. Գրականության ցանկ	21

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Մանկավարժական գիտության մեջ արժեքային համակարգ հասկացությունը ըմբռնվում է բավական լայն շառավիղով: Առավել ընդունված է այն ընկալումը, որ արժեհամակարգը մարդու բարոյական, գեղագիտական, հոգևոր, իմացական, մշակութային և էթնիկական արժեքների համախումբն է, որն անհրաժեշտ է անձի ներդաշնակ, բազմակողմանի ձևավորման և զարգացման համար: Արժեհամակարգի ձևավորման և նրա հարաբերական կայունության ապահովման համար հանրակրթության բնագավառում կարևոր և անփոխարինելի նշանակություն ունեն բոլոր ուսումնական առարկաները, որոնց թվում, այնուամենայնիվ, արժեքների ձևավորման առումով չափազանց մեծ է հումանիտար ոլորտի ուսումնական առարկաների դերը: Մասնավորապես՝ անգնահատելի է լեզվի և գրականության դերը՝ առանց նույնիսկ էականորեն տարբաժանելու մայրենի և օտար լեզուների նշանակությունը սույն խնդրի առնչությամբ: Արժեհամակարգի մեջ կուտակված է անցյալի փորձը, որի յուրացումը աշակերտների մեջ ձևավորում է հայրենասիրության, սեփական ժողովրդի պատմության, նրա ստեղծած մշակութային արժեքների, գիտական նվաճումների համար հպարտության զգացում: *Արժեքային համակարգի զարգացման արդիականությունը կայանում է նրանում, որ աշակերտների մոտ ակտիվ ճանաչողական գործունեության պայմաններում ձևավորված գիտելիքները՝ վերածվում են համոզմունքների և կարողությունների:*

Այսօր աճող սերնդի դաստիարակության գործն ընթանում է տարբեր հանգամանքների ազդեցության ներքո՝ ժողովրդագրական, ազգային, մշակութային, ընտանեկան, կրթական, հասարակական, սոցիալական և այլն: Հաշվի առնելով բազմաթիվ այս և այլ հանգամանքներ՝ ժամանակակից մանկավարժության համար խնդիր է դառնում աշակերտների ազգային գիտակցության ձևավորումը սեփական ժողովրդի պատմության ու մշակույթի հենքի վրա՝ չանտեսելով համամարդկային արժեքները: Կրելով վերոնշյալ և այլ հանգամանքների ներգործությունը, ընտրությամբ յուրացնելով դրանց ազդեցությունը՝ աշակերտը հաղորդակցվում է հասարակական մշակույթին և ձևավորվում իբրև ստեղծագործական անհատականություն: Ընդ որում՝ կրթական տարբեր աստիճաններում աշակերտն

ունենում է աշխարհի նկատմամբ վերաբերմունքի տարբեր դրսևորումներ և հարաբերություններ:

Դպրոցի դերն այսօր մատաղ սերնդին տրամադրելն է ոչ միայն ճանաչողական ոլորտում ավանդական գիտելիքներով և հմտություններով, այլև խաղաղության մշակույթի, մարդկային փոխհարաբերությունների մշակույթի վերաբերյալ արժեքային պատկերացումների ձևավորման գործում:

Եթե մենք կարողանանք կառուցել դպրոցներ, որոնք կձևավորեն արժեքներ աճող սերնդի համար, կունենանք աշխարհի ամենալավ և ամենախիմաստալից կրթական համակարգը:

ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

Դպրոցը, արժեքները և տարատեսակ «ազատությունները»

Երեխաների կրթության մասին խոսելիս՝ մենք հաճախ օգտագործում ենք «արժեքներ» հասկացությունը: Բոլորս կարևորում ենք արժեքների ձևավորումը գալիք սերնդի մոտ և միգուցե այդ բառին ինչ-որ ենթագիտակցական իմաստ ենք հաղորդում: Փորձենք ձևակերպել, թե ինչ է ի վերջո «արժեք» ասածը: Արժեքն երևույթ է մեր կյանքում, որի դիմաց մենք զին ենք վճարել: Վճարի «արժույթը» կարող է տարբեր լինել՝ տվայտանքներ, հույզեր, այլ արժեքների զոհաբերություն, հարազատների, հայրենակիցների կամ նախնիների կորուստ, կորցրած հող, հայրենիք եւ այլն: Արժեքը հնարավոր չէ ստանալ հեշտությամբ, այն պետք է վերապրել, անցկացնել քո միջով, զգալ ու գիտակցել: Այդ ամենի դիմաց մենք ստանում ենք իմաստներ, քանի որ արժեքներն են իմաստավորում կյանքը: Առանց արժեքների կյանքը դատարկ է: Հեշտ, առանց կորուստների և հաղթահարումների ապրելն երբեք չի երջանկացնում հենց այն պատճառով, որ չի բերում արժեքների ձևավորման:

Արժեքների մեծ մասը սնվում է էթիկական նորմերից, ձևավորվում է դրանց շնորհիվ: Էթիկական նորմերը անհրաժեշտ են մարդկանց համակեցությունը ապահովելու համար՝ դրանք պարտադրում են հրաժարվել ցանկալիից հանուն ընդհանուր շահի: Դրանք տարբեր են ոչ միայն տարբեր հասարակություններում, այլև անգամ հասարակության տարբեր շրջանակներում, նույն երկրի տարբեր տարածքներում:

Նորմերը տարբեր են քաղաքում և գյուղում: Էթիկական նորմերը մեզ թելադրում են վարքագիծ, և որքան դրանք ավելի պահանջկոտ են, այնքան ավելի լուրջ արժեհամակարգ է պետք ձևավորել, որպեսզի մարդը բնականորեն դրանց համապատասխանի: Չարգացած մշակույթները ունեն զարգացած էթիկական նորմեր: Երբ դրանք քայքայվում են, պահանջները նվազում են, առաջանում են արժեհամակարգային խնդիրներ: Ահա թե ինչու առաջին հայացքից անվտանգ թվացող տարատեսակ «ազատությունները» իրենց հետ մեծ վտանգներ են բերում:

Հիմա անդրադառնանք բարոյականությանը: Եթե էթիկական նորմերը ծառի արմատներն են, իսկ արժեքները՝ բույնը, ապա բարոյականությունը դրա սաղարթն է: Բարոյական է այն ամենը, ինչը նպաստում է արժեքների պահպանմանը և չի հակասում դրանց: Անբարոյական է ամենը, ինչը դեմ է արժեքներին և բերում է դրանց քայքայման: Օրինակ, ցանկացած հասարակության մեջ անբարոյական է դավաճանությունը միայն այն պատճառով, որ այն արժեզրկում է խոստումը: Եթե խոստումն արժեք չլինի, մարդկանց համակեցությունը կվերածվի մղձավանջի, քանի որ կվերանա փոխադարձ վստահությունը: Երբ փլուզվում են արժեքները, խախտվում է համակեցությունը և տարածվում անբարոյականությունը, հանցագործությունները դառնում են համատարած, կյանքը կորցնում է իմաստի զգալի մասը, մարդիկ սկսում են հեշտությամբ իրար կոտորել: Հենց այս պատճառով է, որ կրթության հենքը և գլխավոր իմաստը պետք է դառնա արժեհամակարգի ձևավորումը: Դպրոցը պետք է լինի օրինակելի տարածք, ուր հաստատուն են էթիկական նորմեր, ուր աշակերտները սովորում են դրանց համապատասխանել: Հաճախ դպրոցը ստիպված է պայքարել հանրության մեջ տարածված արատների դեմ և այդ պայքարում պարտավոր է հաղթել: Դպրոցում կյանքը չի կարող հեշտ լինել երեխայի համար՝ նա պետք է զգա և՛ ցավ, և՛ ուրախություն, ունենա թե՛ դժվարություններ, թե՛ հաղթանակներ: Դպրոցում աշակերտը պետք է ընկալի համակեցության նորմերի իմաստը և ընդունի դրանք: Այդ ամենի պտուղը կլինեն իրական արժեքները, այլ ոչ թե թելադրված, անգիր արած, բայց աշակերտի համար ոչինչ չնշանակող ճշմարտությունները:

Ուսուցչի ձգտումը՝ դաստիարակել բարձր արժեքներ կրող քաղաքացիներ, նրա մտահորիզոնը, հասարակական լայնախոհությունը, սերը երեխաների նկատմամբ ուսումնական գործընթացի արժեքային դաստիարակչական ներգործության բարձրացման կարևոր պայմաններից են: Ընդ որում՝ դաստիարակչական խնդիրների լուծումը պայմանավորված է նաև նրանով, որ ուսուցիչը համագործակցային փոխհարաբերությունների միջոցով նախատեսում է աշակերտների ոչ միայն մտավոր, այլև բարոյական, գեղագիտական ու ֆիզիկական դաստիարակության խնդիրների նկատմամբ համակողմանի մոտեցում: Ուսուցման գործընթացում լուծվում են սովորողների կրթական, դաստիարակչական կամ արժեքային և

ընդհանուր զարգացման խնդիրները: Դրա համար յուրաքանչյուր դասի դաստիարակչական խնդիրների լուծումը նախատեսում է ոչ թե մեկուսացված կամ առանձին մոտեցում, այլ գիտելիքների ու կարողությունների, արժեքային որակների, կամքի, բնավորության, զգացմունքների, հոգեբանական տարբեր դրսևորումների միաժամանակյա և փոխկապակցված մոտեցում: «Եթե դուք ունակ եք որոշելու երեխայի ունակությունն ու նրա ուժը, դուք պետք է գիտենաք, որ ամենամեծ ուրախությունը՝ դժվարությունների հաղթահարման, նպատակին հասնելու, գաղտնիքի բացահայտման ուրախությունը հաղթանակի բերկրանքն է ու ինքնուրույն դառնալու, տիրելու ու տիրապետելու երջանկությունը»: Յուրաքանչյուր դասի ժամանակ ուսուցիչը որոշակի դաստիարակչական խնդիրներ է լուծում՝ հաշվի առնելով տվյալ առարկայի և թեմայի ուսումնասիրման հիմնական խնդիրները, որոնք ներկայացված են առարկայական ծրագրերում: Նա առանձնացնում է ընդհանուր դաստիարակչական խնդիրները, որոնք առանձին աշակերտների մոտ հաճախակի են դրսևորվում: Ուսուցիչը ուսուցման կազմակերպման տարբեր ձևերի ընտրության միջոցով (անհատական, խմբային, էքսկուրսիա, դասողեկական ժամ, արտադասարանական միջոցառումներ և այլն) առավել արդյունավետ է դարձնում աշակերտների արժեհամակարգային դաստիարակչական խնդիրների լուծումը: Օրինակ՝ խմբային աշխատանքի ժամանակ աշակերտները սովորում են ուշադրությամբ վերաբերվել միմյանց, միասին հաղթահարել դժվարությունները, միասին ձեռք բերել հաջողություններ, լսել հակադիր կարծիքներ, ընդօրինակել միմյանց և այլն: Հասակակիցների խմբում աշակերտն ավելի ազատ է արտահայտում իր մտքերն ու դատողությունները, գործում է անկաշկանդ, ինչն էլ նպաստում է ուսուցման արդյունավետ կազմակերպմանը: Անհատական աշխատանքում դաստիարակվում է աշակերտների ինտելեկտուալ պատրաստականությունը դժվարությունները հաղթահարելու գործում, ձևավորվում են համառության, ինքնակազմակերպման և ինքնավերահսկման ընդունակություններ: «Հատկապես դեռահասների առանձնահատուկ զգացմունքայնությունը, ինքնասիրությունը, որ հաճախ արտահայտում է նրանց ինքնահաստատման և հասուն երևալու ձգտումը, մանկավարժից պահանջում է անհրաժեշտ նրբանկատություն, հարգանք դեռահասի անձի նկատմամբ»:

ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ

ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

Ըստ Ալպորտի՝ «Արժեքը համոզմունք է, որի հիման վրա մարդը գործում է ըստ նախապատվության»:

Ժամանակակից հասարակությունն արմատական փոփոխությունների մի բարդ շրջան է անցնում: Դա անմիջականորեն ազդում է երիտասարդ սերնդի մտածելակերպի, գործելակերպի, հոգեբանության և արժեքային կողմնորոշումների վրա: Նա այդ գործընթացների մասնակիցն է, այդ արժեքների ժառանգորդն ու կրողը: Նրա առջև ծառանում է նոր ժամանակի պահանջներին համապատասխան վերափոխվելու, կարողությունները զարգացնելու և իրացնելու խնդիրը: Կրթական միջավայրի և կրթության բովանդակության արդիականացման անհրաժեշտությունը պահանջում է ուսուցման ավանդական մոտեցումների և մեթոդների վերանայում, կրթության նկատմամբ պետական և հասարակական հոգածության արմատական բարելավում: Հայաստանի Հանրապետության կրթական համակարգը խորհրդային կրթական համակարգի ժառանգորդն է և կազմավորվել է նրա հենքի վրա: Կրթական համակարգի արմատական վերակառուցման պահանջը կախված էր օդում: Փոխվեց ժամանակաշրջանը, փոխվեցին նաև արժեքները, փոխվեցին արժեքային կողմնորոշումները, նախասիրություններն ու պահանջմունքները: Նոր իրավիճակը համարժեք մոտեցումներ էր պահանջում: Նոր սերնդի համար ժամանակակից աշխարհն իր արժեքային համակարգով բավականին բարդ ու անկանխատեսելի էր թվում: Կրթության հիմնախնդիրներով զբաղված մասնագետներին առաջադրված է ճշգրիտ որոշել և բյուրեղացնել այն գլոբալ արժեքները, որոնք անհրաժեշտ էին քսանմեկերորդ դարի քաղաքացուն: Իսկ որո՞նք են այդ արժեքները, և ի՞նչ մեխանիզմներով էին դրանք հասցվելու սովորողին: Արագընթաց փոփոխությունների, նոր արժեքների այդ հորձանուտում երիտասարդ սերունդը դժվարանում էր իր համար արժեքային կողմնորոշումներ ձևավորել: Արժեքային համակարգի ձևավորումը կարևորվում է նաև այն պատճառով, որ որոշակի

արժեքային համակարգի հենքի վրա կառուցված գործողությունները ճանաչելի են և հետևաբար ընդունելի, քանզի դրանք սկիզբ են առնում ազգային, համամարդկային համընդհանուր սկզբունքներից, նորմերից և օրենքներից: Այս տեսանկյունից դիտարկելիս կարևոր է անհատ-քաղաքացու արժեհամակարգի ձևավորումը: Կար պատվեր՝ ինչպիսի արժեքային համակարգ ենք ուզում ունենալ հանրակրթական դպրոցում: Կրթությունը մարդակենտրոն գործընթաց է, ազգի հիմքը կրթությունն է և ցանկացած լավ, բարի ու արժեքավոր բան, հենց կրթության միջոցով է, որ փոխանցվում է մարդկանց, տարածվում հասարակության մեջ, դաստիարակում մատաղ սերնդին: Եվ այդ ամենը կատարվում է հենց կրթության միջոցով ու կրթության ֆոնի վրա: Կրթության ողնաշարը, կրթության առանցքը արժեհամակարգն է: Այն հիմքերի հիմքն է: Կարծում եմ, որ ցանկացած մարդու համար արժեքային համակարգն այն է, ինչ այդ մարդն ինքն իր համար արժեք է համարում: Ճիշտ է, այսօր մենք մի քիչ շփոթված ենք, որովհետև աշխատանքը համարժեք չի գնահատվում: Բայց միևնույն է, մեզնից յուրաքանչյուրը իր աշխատանքը պետք է պատշաճ կատարի: Մանկավարժը, ուսուցիչը պետք է սեփական օրինակով դաստիարակի սանին, օրինակ ծառայեն, որովհետև օրինակի ուժը զորավոր է: Մեր էպոսի հերոսները այսօրվա տասնհինգ տարեկաններին էլ են ոգեշնչում: Ոչինչ, որ նրանք երբեմն ժամանակակից լինելու համար երևութական պատմուճաններ են հագնում, երբեմն աղավաղում են որոշ ազգային արժեքներ, երբեմն էլ աղավաղված հայերենով են խոսում: Նրանց զգալի մասը տառապում է օտարամոլությամբ: Երբ ներքին հարստություն ձեռք բերեն, նրանք կհասկանան իրենց սխալը, և դա անպայման կուղղվի: Այսօր նրանք մի քիչ մոլորված են, անցման շրջանի մոլորություն է. չէ՞ որ կյանքում շատ արմատական փոփոխություններ, ճամփաբաժաններ եղան, ու հիմա նրանցից յուրաքանչյուրը պիտի գտնի իր արահետը: Եվ բոլորը չէ, որ ի վիճակի են դա անել: Մենք նրանց պետք է ուղղորդելով, առաջնորդելով սովորեցնենք: Բարոյական վակում չի լինում, եթե որոշ արժեքներ կորցրել ենք, փոխարենը ուրիշ արժեքներով պետք է դաստիարակենք, իսկ դա պետք է մենք անենք, մենք բոլորս համատեղ՝ ընտանիքը, մանկապարտեզը, դպրոցը, բուհը, բանակը: Գարեգին Նժդեհն ասում էր՝ «Տո՛ւր հայ մորը թեկուզ քիչ բան, բայց պահանջիր ամեն ինչ, և նա կանի: Տո՛ւր այսօրվա երիտասարդությանը գեղեցիկի,

լուսավորի ու վսեմի օրինակներ, վաղը նրա շնորհիվ մենք կունենանք մեր երազած հայրենիքը»:

Հայաստանի Հանրապետության հանրակրթական դպրոցներում արժեքային որոշակի համակարգի առկայությունը կրթության բովանդակության անհրաժեշտ բաղադրիչներից մեկը դարձավ, որը սովորողներին պետք է փոխանցեր գիտելիքներ, կարողություն-հմտություններ, որոնք ուղղված լինեն ընդհանրական համակարգված արժեքային հիմքերի ձևավորմանը և դրանով՝ պետության, ազգի և անհատի ներդաշնակ փոխհարաբերության ապահովմանը: Կրթակարգով ամրագրվեց ապագա շրջանավարտի կատարելատիպը, որն ավելի շատ արժեքային համակարգի չափանիշներ էր պարունակում: Քսաներորդ դարավերջի և քսանմեկերորդ դարասկզբի քաղաքացին հասկանում էր, որ այն երկիրն է հավակնում ունենալ լավ կրթական համակարգ, որը ոչ միայն գիտելիքի փոխանցումը, կարողություն-հմտության ձևավորումն է ապահովում, այլև իսկապես պատասխան է տալիս սովորողի արժեքային վերջնարդյունքների մասին բոլոր հիմնահարցերին: Դրանք էին՝

- լինի հայրենասեր, օրինապահ, ազնիվ, մարդասեր, պատասխանատվությամբ օժտված, նախաձեռնող ու հասարակական գործուն դիրքորոշում ունեցող քաղաքացի,

- դրսևորի փոխըմբռնում և կարողանա համագործակցել ինչպես տարեկիցների, այնպես էլ ծնողների, իրենից մեծերի ու փոքրերի հետ և այլն: Հանրակրթական դպրոցում ուսուցանվող ցանկացած ուսումնական բնագավառ սովորողի արժեհամակարգի ձևավորման գործընթացում որոշակի մասնաբաժին ունի: Ուզում ենք շեշտադրել «Օտար լեզուներ» ուսումնական առարկան, որի արժեհամակարգի բաղադրիչներում առկա են համամարդկային, քրիստոնեական և այլ արժեքներ, որոնք կմնան թղթի վրա, քանի դեռ մենք՝ մանկավարժներս, չենք բացահայտում դրանց իրականացման ճիշտ մեխանիզմներն ու ուղիները: Հանրակրթական դպրոցի բոլոր աստիճաններում արժեքների համակարգի ձևավորումը օրենսդրական պահանջ է, մասնավորապես՝ «օտար լեզուներ» ուսումնական բնագավառի պահանջն է՝

- միջին դպրոցում սովորողը պետք է ծանոթ լինի և հարգանք դրսևորի տվյալ օտար լեզուն ներկայացնող ժողովրդի մշակույթի նկատմամբ,

- ավագ դպրոցում սովորողը պետք է գնահատի տվյալ օտար լեզուն կրող ժողովրդի արժեքներն ու ավանդույթները: Յուրաքանչյուր ուսուցչի առջև կանգնում է իր առարկայի ուսումնական դասընթացի նյութերով արժեքների համակարգի ձևավորման, սովորողների անձի դաստիարակության խիստ բարդ խնդիրը: Որպեսզի յուրաքանչյուր ուսումնական առարկա յուրաքանչյուր սովորողի համար անձնային նշանակություն ստանա, անհրաժեշտ է, որ դասի ընթացքում ստեղծվի ստեղծագործական, համագործակցության մթնոլորտ, խրախուսվի իմացական ցանկացած գործընթաց, խրախուսվի յուրաքանչյուր նախաձեռնություն, յուրաքանչյուր իմացական փորձ: Ներկայումս հասարակության սոցիալ-տնտեսական բարեփոխումների շրջանի բացասական հետևանքներից մեկը սոցիալական և անհատական արժեքների համակարգում տեղի ունեցող որակական փոփոխություններն են: Արժեքային կողմնորոշումն անհատի կառուցվածքի կարևորագույն բաղադրիչն է: Զարգացած արժեքային կողմնորոշումը անհատի հասունության նշան է, նրա սոցիալականության ցուցանիշը: Արժեքային կողմնորոշումներից է բխում նաև անհատի ապրելակերպը: Այդ իսկ պատճառով դպրոցի դերն այսօր մատաղ սերնդին տրամադրելն է ոչ միայն ճանաչողական ոլորտում ավանդական գիտելիքներով և հմտություններով, այլև խաղաղության մշակույթի, մարդկային փոխհարաբերությունների մշակույթի վերաբերյալ արժեքային պատկերացումների ձևավորման գործում:

Ուսումնական գործընթացի բարելավումը բնութագրվում է հետևյալ միտումներով. կրթության բովանդակությունը հարստացվում է հումանիտար բաղադրիչով, երբ առաջին պլան է մղվում կրթության հումանիստական ուղղվածությունը, վերաբերմունքը տարբեր մշակութային համայնքների անձի նկատմամբ որպես բարձրագույն արժեք. Օտար լեզվի դասավանդման առաջնահերթությունը ժամանակակից պայմաններում երիտասարդի մշակույթի անփոխարինելի բաղադրիչն է դառնում:

Մի շարք հետազոտողներ, գիտակցելով անհատի արժեքային կողմնորոշումների համակարգի բարդությունը, դրա բազմաչափությունը որպես ուսումնասիրության առարկա, նշում են, որ դեռահասության տարիքում ձևավորված արժեքային կողմնորոշումներն են, որոնք որոշում են անհատի հետ հարաբերությունների առանձնահատկությունները և բնույթը:

Օտար լեզվի խնդրի կրթական և զարգացող ներուժը՝ որպես հանրակրթական դպրոցներում սովորողների մշակույթի և աշխարհայացքի զարգացման արժեքային հիմք, ամբողջությամբ դիտարկված չէ ոչ մանկավարժական, ոչ հոգեբանական գիտական գրականության մեջ: Միննույն ժամանակ, օտարալեզու կրթական միջավայրը, որը ստեղծված է օտար լեզվի ուսուցման գործընթացում, այն տարածքն է, որը ձևավորում է որոշակի մշակույթ, որում իրականացվում է ուսանողների անհատականության զարգացումը: Օտար լեզուն մեծ ազդեցություն ունի ուսանողների անհատականության, նրանց մտավոր և ստեղծագործական կարողությունների զարգացման վրա: Օտար լեզուները դառնում են իսկապես սոցիալական նշանակություն, երբ հումանիստական համամարդկային արժեքները հռչակվում են որպես առաջատար: Օտար լեզվի ուսումնասիրությունը, որպես սոցիալական երևույթ, հիմնված է ուսումնական գործունեության զարգացման վրա՝ առարկա բոլոր բարդ հարաբերություններով: Օտար լեզվի միջոցով, որպես հատուկ արժեքավոր միջոցի, իրականացվում են ազգամիջյան, միջմշակութային հարաբերություններ, համագործակցություն մեկ համաշխարհային կենսատարածքում:

Մի շարք աշխատություններ դիտարկում են օտար լեզվի ազդեցությունը ուսանողի անձի վրա որպես ամբողջություն: Այնուամենայնիվ, չուսումնասիրված են մնում ավագ դպրոցի սովորողների արժեքային կողմնորոշումների ձևավորման հարցերը կրթական գործունեության՝ օտար լեզվի ուսումնասիրության մեջ:

ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐ

Արժեքներ սերմանելու խնդիրը հեշտ գործ չէ: Աշակերտների և երեխաների մեջ արժեքների պահպանման որոշ մեթոդներ և ռազմավարություններ են.

1. Դրամատիզացում
2. Պատմություն
3. Անձնական օրինակներ
4. Դերախաղեր
5. Խմբային երգեցողություն
6. Արժեքի պարզաբանում
7. Անեկդոտներ
8. Հարցադրում
9. Խմբային գործունեություն

1) Դրամատիզացիա

Այսօրվա ավելի ու ավելի բևեռացված և անհանդուրժող մշակույթում ուրիշների շարժառիթներն ու ընտրությունները հասկանալու կարողությունը կարևոր է:

• Դրամատիզացիան օգնում է զլոբալ պատասխանատու քաղաքացիների ձևավորմանը: Դրամատիկան միանգամից մի քանի նպատակ է իրականացնում՝ հարստացնելով ուսանողների դպրոցական փորձը արվեստի միջոցով, ինչպես նաև ամրապնդելով ավանդական գիտնականներին: Դրամատիկան կարող է օգտագործվել ցանկացած առարկայի ակտիվ ուսուցման խթանման համար՝ ինչպես նաև թեմայի ինտելեկտուալ ըմբռնում տալու համար:

Պատմության դրամատիզացումը նույնացվում է որպես արտահայտիչ արվեստներից մեկը, որը վերաբերում է երեխաների ներքին երևակայական մտքին և ստեղծագործական ձևերով նրանց ինքնաբուխ դրամատիկական

գործողություններին: Դասարանում դրամատիզացիայի օգտագործումը կլիթանի իրագրությունը ճշմարիտ և ազնիվ գործելու կարևորության մասին՝ օգնելով գիտակցել, թե ինչպես է մեր վարքագիծը ազդում ուրիշների վրա:

Փոքր երեխաների արտահայտչականության մեջ դրամատիզացումն է՝

- Ինքնաբուխ,

- Իմպրովիզացված

- Ստեղծագործական ներկայացում:

- Մեր օրերում դրամատիկական արվեստը կարևոր միջոց է ստեղծարարությունը խթանելու խնդիրների լուծման գործում:

- Դրամատիկ հետազոտությունը կարող է աշակերտներին հնարավորություն տալ հույզերի, մտքերի և երազանքների համար, քանի որ նրանք այլ կերպ արտահայտելու միջոցներ չունենին: Այն կարող է մարտահրավեր նետել ուսանողների պատկերացումներին իրենց աշխարհի և իրենց մասին:

2) Պատմություն

Մեծ տղամարդկանց և կանանց, սրբերի և հերոսների կյանքի մասին պատմությունները կբորբոքեն հետազոտության ոգին և կլիթանեն բարձրագույն իդեալներն ու մարդկային արժեքների ըմբռնումը:

Պատմելը և՛ արվեստ է, և՛ գիտություն:

- Արդյունավետ օգտագործման դեպքում այս տեխնիկան ունի բոլոր արժեքները սերմանելու մեծ ներուժ: Պատմության հիմնական նպատակը մարդու ոգու բարձրացումն է և ներքին տեսլականի ձևավորումը, որը մարդուն ստիպում է վերջապես գիտակցել իր իրական էսը և կյանքում որոշակի արժեքներ սերմանել:

Պատմությունները միշտ համարվել են արժեքների վրա հիմնված կարևոր հաղորդագրություն ստանալու լավագույն միջոցը:

Այս փորձառությունները ծառայում են մարդկանց ոգեշնչելու նպատակին՝ հատկապես սթրեսի և կոնֆլիկտների ժամանակ նրանց տրամադրությունը բարձրացնելու համար և կարող են նոր ուղղություն հաղորդել մարդու կյանքին:

Բարձրաստիճան մարդկանց կյանքի պատմություններն ու օրինակները կարող են ներառել այն շեշտը, որ մեծությունը ձեռք է բերվում ոչ թե հանկարծակի, այլ համբերության, հաստատակամության և պրակտիկայի միջոցով:

• Ծնողների և ուսուցիչների կողմից նման պատմությունների պատմումը առավել արդյունավետ կարող է լինել հատկապես կրտսեր դասարաններում: Պատմելը հզոր տեխնիկա է, քանի որ այն հավերժ տպավորություն է թողնում երեխաների մտքերի վրա:

3) Անձնական օրինակներ

Անձնական օրինակները օգնում են աշակերտներին խորացնել փոխըմբռնումը, մոտիվացիան և պատասխանատվությունը՝ կապված անձնական և սոցիալական ընտրությունների հետ.

Ոգեշնչել անհատներին ընտրել իրենց անձնական, սոցիալական, բարոյական և հոգևոր արժեքները և տեղյակ լինել դրանց զարգացման և խորացման գործնական մեթոդներին:

4) Դերային խաղի մեթոդի առավելությունները

Աշակերտները սովորաբար հաճույք են ստանում այլ անձանց դեր խաղալուց: Այս տեխնիկան հիմնականում սոցիալ-դրամա տեխնիկա է: Այն ապահովում է արժեքների ընդգծման իդեալական կարգավորում: Դերախաղերն օգտագործվում են որպես արժեքներ սերմանելու մեթոդաբանական, որտեղ շեշտը դրվում է ոչ թե դերասանական կարողությունների, այլ գաղափարների կամ արժեքների նախագծման և դրանց վերլուծության վրա: Վերլուծությունը ցույց է տալիս, թե ինչու մարդը պետք է կամ չպետք է ընդունի խնդրո առարկա արժեքը և գործի բոլոր դեպքերում՝ պահպանելով նույնը:

Ըստ Կ.Հ. Հուվեր (1976), դերախաղն ունի հետևյալ առավելությունները.

ա. Տեխնիկան սովորողին տալիս է նոր պատկերացումներ սոցիալական իրավիճակներին հնարավոր արձագանքների վերաբերյալ:

բ. Դրամատիզացված իրավիճակի վերլուծությունը շեշտում է գործոնները, որոնք նպաստում են իրական զգացողությունների ռեակցիաներին:

գ. Ընտրված իրավիճակների իրականացումը արժեքավոր հնարավորություն է տալիս իրական զգացողությունների արձագանքների քննարկման համար:

դ. Դերախաղերը կարող են անցկացվել ըստ տարիքային խմբերի:

ե. Դեր խաղալու տեխնիկան համատեղում է դերասանական հաճույքը սովորելու հետ.

զ. Ուրիշի սովերում կարճ ժամանակ ապրելը զգալի հնարավորություն է տալիս ուրիշի զգացմունքների մասին պատկերացում կազմելու համար:

է. Գործելու գործընթացը օգնում է ավելի լավ հասկանալ և ամրապնդել արժեքների կարևորությունը: Իրական կյանքում հաճախ թաքնված զգացմունքներն ի հայտ են գալիս դերակատարման ժամանակ:

5) Խմբային երգեցողություն

Խումբը նշանակում է միասնություն՝ ուղղված ընդհանուր նպատակի կամ համագործակցության, կարգապահության, ինքնազսպման և հարմարվելու ոգու:

Խմբային երգելը կարևոր է, քանի որ երգի բառերի արժեքները մնում են գիտակցության մեջ երկար ժամանակ.

Երգի ընտրությունը կարևոր է. Սրանք կարող են ընտրվել՝ արտացոլելու լավ մտքերն ու զգացմունքները՝ զոհաբերություն, սեր բնության նկատմամբ, համընդհանուր սեր, հայրենիք, հարգանք սեփական ժառանգության և ուրիշի մշակույթի նկատմամբ:

6. Արժեքի պարզաբանում

Արժեքների պարզաբանումը աշակերտներին խրախուսելու տեխնիկա է, որպեսզի նրանք փոխկապակցեն իրենց մտքերն ու զգացմունքները և դրանով իսկ հարստացնեն իրենց սեփական արժեքների գիտակցումը:

Քանի որ արժեքները որոշումների և գործողությունների մեծ մասի շարժիչ ուժն են, դասարանի գործունեությունը պետք է կենտրոնանա աշակերտներին ներգրավելու վրա:

7) Անեկդոտներ

Անեկդոտները, ինչպիսիք են պատմությունները, ներկայացնում են տարբեր տեսակետներ կյանքի որոշակի իրավիճակների վերաբերյալ, տարբեր ձևեր, որոնցով կարելի է զգալ և հասկանալ այն, ինչ կարևոր է իր կյանքում:

Անեկդոտները իրական կյանքի փորձառությունների պատմություններ են, որոնք ներկայացնում են իրական մարդկային զգացմունքներն ու արտահայտությունները: Դա կարող է լինել մի իրադարձություն, որը երկարատև տպավորություն է ստեղծում մարդու մտքում, դիպչում է սրտի առանցքը և կարող է փոխել կյանքի ընթացքը:

Անեկդոտներն օգնում են՝

- Օգտագործողի համար հարմար ձևով հարցի փոխանցումը,
- Հասկանալ հարցը՝ դարձնելով վերացական, կոնկրետ և հեշտ ընկալելի.
- Մոտիվացնել և ոգեշնչել մարդկանց արտացոլելու,
- Խորը մտածեք իրավիճակների մասին:

8) Հարցում

Հարցադրումը ավանդական դասարանային ուսուցման մեջ սովորաբար օգտագործվող մեթոդներից մեկն է՝ աշակետների կողմից սովորած գիտելիքները ստուգելու և ըմբռնելու համար: Հարցադրելը արվեստ և հմտություն է: Դրա նպատակն է՝

- բարձրացնել ուսանողների հետաքրքրասիրությունը և ակտիվ ուսուցման մեջ ներգրավվածությունն առաջացնել: Դասարանում ուսուցիչների կողմից տրվող հարցերի մեծ մասը նրանք են, որոնց պատասխանը աշակերտները արդեն գիտեն:

- Բաց հարցերը հազվադեպ են օգտագործվում: Բաց հարցն ուսանողներին հնարավորություն է տալիս բացահայտելու խնդիրները նայելու կամ մտածելու նոր ուղիներ:

9) Խմբային գործունեություն

Խմբային գործունեությունը հնարավորություն է տալիս միաժամանակ սովորելու բազմաթիվ արժեքներ: Կարևոր է սիրո, հանդուրժողականության, համագործակցության, խաղաղ համակեցության, ուրիշների նկատմամբ հարգանքի հիմնարար արժեքների զարգացումը:

Խմբերում աշխատելով՝ ուսանողները սովորում են միմյանց անկեղծ ջանքերի արժեքը, ամբողջ խմբի բարօրության համար լավագույնն անելու ուրախությունը:

Դերային խաղերը, խմբային քննարկումները, խմբային նախագծերը և այլն խմբային գործունեության մի մասն են, որոնք կարող են օգտագործվել նաև դասավանդման առարկաներում: Կարևոր է, թե ինչպես են բովանդակալից կազմակերպվում նման միջոցառումները:

Արժեքների կրթության հիմնական հետևանքը մտածելու ժամանակ տալն է:

Դպրոցներում աշխատանքը չափից շատ զբաղված է, կատաղի աշխատանք, որը կարող է արդյունավետ լինել կամ ոչ: Ինչպե՞ս է հնարավոր դա անել արդեն իսկ գերձանրաբեռնված դպրոցական գրաֆիկում: Սա դպրոցի որոշելիքն է և առաջնահերթությունը:

Ամեն դեպքում, կարևոր կետը, որը պետք է հիշել, այն է, որ ցանկացած տեսակի գործունեությանը պետք է հետևի որոշակի փորձառության արտացոլումը:

Կրթական տիեզերական դաշտի մեջ մենք պետք է կարողանանք մեր տեսակետը հաստատել:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Այսպիսով, կրթությունը պետք է ուղղված լինի անհատի ամբողջական զարգացմանը, որը պատասխանատու է, ինչպես նաև զգայուն է ուրիշների կարիքների նկատմամբ:

Տեղին է ասվում, որ կրթության նպատակը մարդուն իր ներսում կարգուկանոնով դարձնելն է, ինչպես նաև ընտանիքի, հասարակության, ազգի և աշխարհի կանոնավոր միավորը: Բայց այսօրվա արագընթաց աշխարհում, որտեղ հասարակության աննախադեպ փոփոխություններ են տեղի ունենում, մենք կլանել ենք դարաշրջանի առանձնահատկությունները և մեծ չափով շեղվել ենք ճիշտ ուղուց: Խոր արմատացած արժեքները, գաղափարները, վերաբերմունքը, հույսերն ու ձգտումները բոլորն էլ ենթարկվել են ծովային փոփոխության: Երեխաները նույնպես անմասն չեն մնացել:

Ներկա սցենարում, երբ մարդու բարոյականությունը նվազում է, երիտասարդ մտքերը դաստիարակելը և նրանց մեջ արժեքներ սերմանելը ծնողների, ինչպես նաև ուսուցիչների պարտականությունն է:

Քանի որ երեխաները իրենց օրվա ավելի մեծ մասն անցկացնում են ուսումնական հաստատություններում, հրամայական է դառնում, որ ուսուցիչները ստանձնեն իդեալական միջավայր ստեղծելու պատասխանատվությունը, որպեսզի կարողանան վերականգնել որակական արժեքները:

Երիտասարդների մեջ արժեքներ սերմանելը պետք է արվի եռանդով: Երեխաները դիտում և սովորում են իրենց ուսուցիչներից: Նրանք ոչ միայն ընդօրինակում են նրանց, այլև ներծծում են նրանց վարքի ձևը: Այսպիսով, ուսուցիչները պետք է դառնան օրինակելի իրենց աշակերտների համար: Նրանք պետք է ինտեգրեն արժեքները ուսումնական ծրագրի հետ, ընդգծեն առօրյա խնդիրների դրական կողմերը և արժեքներ սերմանեն երեխաների մեջ՝ որդեգրելով անուղղակի և բարեկամական մոտեցում: Քանի որ բարոյականությունն ու արժեքները չեն կարող պարտադրվել, ուսուցիչները պետք է քննարկեն

նորությունները և միջադեպերը, ստեղծեն այնպիսի միջավայր, որ երեխաները դրդվեն մտածել, վերլուծել և սովորել տարբերել ճիշտն ու սխալը:

Համեմատած արտաքին աշխարհի հետ, որտեղ երեխաները չափազանց շատ բան ունեն, որոնցից կարող են շեղվել, ուսուցիչները կարող են առանցքային դեր խաղալ իրենց աշակերտների հետաքրքրությունների և կարողությունների բացահայտման գործում, ինչպես նաև ոգեշնչել և դրդել երիտասարդ մտքերին դեպի ճիշտ ուղղություն:

Ելնելով վերոգրյալից՝ կարող ենք եզրահանգել, որ արժեքային համակարգի ձևավորումը ժամանակակից դպրոցի գերխնդիրն է և մշտապես պետք է լինի մանկավարժների ուշադրության կենտրոնում ունենալով շարունակական բնույթ:

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ

Առաջարկում եմ դաստիարակել գլոբալ քաղաքացի ժամանակակից աշխարհի համար:

Առաջարկում եմ, որ դպրոցը կարողանա կազմակերպի հանդիպումներ անվանի դերասանների և գրողների հետ, որը կզարգացնի երեխաների արժեհամակարգը:

Առաջարկում եմ կազմակերպել էքսկուրսիաներ տարբեր մշակութային կենտրոններ մշակութային ճաշակը զարգացնելու համար:

Առաջարկում եմ հաճախ կազմակերպել սպորտային մրցույթներ «Առողջ ապրելակերպ» թեմայով

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Հանրակրթական դպրոցի տնօրենի ուղեցույց, Կրթակարգ, ԿԱԻ, Երևան, 2004թ.: 2. Իլյինսկի Ի., Ռուսաստանի կրթության «արդիականացումը» համաշխարհային գլոբալացման համատեքստում, «Կրթությունը XXI դարում» գիտակրթական հանդես, N1, էջ 50-83, Երևան, 2014 թ.: 3. Մանասյան Ն., Հանրակրթության արժեքային համակարգը, «Մանկավարժություն» գիտամեթոդական վերլուծական ամսագիր, 2004թ., N1/2, էջ 6-15: 4. Գարեգին Նժդեհ, «Հատընտիր», Երևան, Ամարաս, 2006թ., 706 էջ:
2. Բաբանսկի Յու. Կ., Պոբեդանոսցի Գ. Ա., Աշակերտների դաստիարակությանը կոմպլեքսային մոտեցում, Երևան, 1987թ., 112 էջ: 2. Մուդրիկ Ա. Վ., Դպրոցականի անձը և նրա դաստիարակությունը կոլեկտիվում, Երևան, 1986թ., 86 էջ: 3. Սուխոմլինսկի Վ. Ա., Սիրտս նվիրում եմ երեխաներին, Երևան, 1977թ., 317 էջ: 4. Ա. Ե. Օլջաննիկովա, Հույզեր և դաստիարակություն, Երևան, 1985թ., 84 էջ: 5. Педагогика, под. ред. Ю. К. Бабанского, С. Нойнера и др., М., 1978, 452 с. 6. Я. Корчак, Избранные педагогические произведения, М., 1979, 458 с.
3. <https://www.vsu.am/grqer/2017/aprak/paremuzyaninna.pdf>
4. <https://www.pupilstutor.com/2021/12/methods-of-teaching-value-education.html>
5. <http://archive.indianexpress.com/news/teachers-must-integrate-moral-values-with-the-curriculum/533758/>
6. <https://mediamax.am/am/column/12925/>